

BEGİL OĞLU EMREN'İN BOYUNU OTORİTEYE SAYGI-SAYGISIZLIK İKİLEMİ BAĞLAMINDA OKUMAK

Öz: Sosyal bir varlık olan insanın ortak yaşam paydasında bulunduğu toplum hayatı, kendi içerisinde ortaya çıkan kavram ve pratiklerle şekillenen bir yapıya sahiptir. Toplum hayatının düzenlenmesinde üstün olanın diğerleri üzerindeki nüfuzunu ifade eden otorite, bu yapının içinde oluşmuş kavramlardan biri olarak karşımıza çıkar. İster dünyevi (maddi) isterse dinî (manevi) temeller üzerine inşa edilsin eşitsizlik ilkesi üzerine tesis edilmiş bir kavram olan otorite, zorlama olmaksızın itaati benimseme hâlidir. Oğuzların yaşantısı, dünya görüşü, siyasi hayatı, inançları vb. hakkında önemli bilgiler içeren Dede Korkut Kitabı'nın otorite kavramı çerçevesinde ele alınacağı bu çalışma, otoriteye bağlılığın saygı-saygısızlık ikileminde sınırlanmış olduğunu "Begil Oğlu Emren'in Boyu" ile sınırlandırıldığı bir incelemedir. Söz konusu hikâyede Bayındır Han ve Salur Kazan'ın şahsında temsil edilen siyasi otorite ve Dede Korkut şahsında temsil edilen dinî (manevi) otoriteye bağlılığı sınanan Begil'in yaşadığı ikilem; otoriteye saygı itibar kazanımı, otoriteye saygısızlık itibar kaybı getirir şeklindeki çıkarımla sonuçlanır. Bu çıkarıma ulaşılmasında yöneticilerin Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olduğuna dair Türk devlet anlayışının etkili olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Otorite, Saygı-Saygısızlık.

Studying The Story of Begil Oğlu Emren in the Context of the Dilemma of Respect and Disrespect for Authority

Abstract: Social life, in which people as social beings meet on a common life share, has a structure shaped by the concepts and practices that emerge within itself. Authority, which expresses the influence of the superior over others in the organization of social life, appears as one of the concepts formed within this structure. Whether it is built on worldly (material) or religious (spiritual) foundations, authority, which is a concept founded on the principle of inequality, is the adoption of obedience without coercion. This study will analyze the Book of Dede Korkut, which contains important information about the life, world view, political life, beliefs, etc. of Oghuzs, within the framework of the concept of authority, and also this study is limited to "The Story of Begil Oglu Emren" in which loyalty to authority is tested in the dilemma of respect-disrespect. In this story, the dilemma experienced by Begil -whose loyalty is tested towards the political authority represented by Bayındır Khan and Salur Kazan and to the religious (spiritual) authority represented by Dede Korkut- results in the inference that respect for authority brings reputation and disrespect for authority brings loss of reputation. It is seen that the Turkish state's understanding that rulers are the representatives of God on earth is effective in reaching this conclusion.

Keywords: The Book of Dede Korkut, The Story of Begil Oğlu Emren, Authority, Respect-Disrespect.

TÜRKÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
54. SAYI / VOLUME
2023-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi
Sezai DEMİRTAŞ

Selçuk Üni.
Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

sezai.demirtas@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8219-255X

Gönderim Tarihi
Received
07.11.2023

Kabul Tarihi
Accepted
05.12.2023

Atf
Citation
Demirtaş, Sezai. "Begil Oğlu Emren'in Boyunu Otoriteye Saygı-Saygısızlık Bağlamında Okumak." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 54, 2023, ss. 69-80.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Edebî eserler, toplumların hayat felsefesini anlamak ve anlamlandırmak adına önemli kaynaklardır. Mutlaka bir toplumsal yapı veya kabuller zincirinin yansıdığı edebî eserlerde, şair ya da yazarların hayata bakış açıları ve sahip olduğu değerler, eserin sosyal zeminini oluşturur. Bu sebeple edebî esere konu olan karakterler, tüm iyi veya kötü yönleriyle bireysel ve toplumsal değerler dizisini yansıtır (Çelik 63). Dünyaya yön vermiş bir milletin yaşam tarzını ve bu tarz içinde yaşadığı, tecrübe ettiği pek çok unsuru beraberinde taşıyan Dede Korkut/Korkut Ata geleneğinin sözlü gelenekten alınarak zamanla yazılı metinlere dönüştürülmüş şekli olan hikâyeleri (Ekici 17) bir araya getiren Dede Korkut Kitabı, bu bağlamda değerlendirilebilecek eserler arasındadır. Mehmet Fuat Köprülü'ye atfen söylenen “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, Dede Korkut ağır basar.” (Ergin 5) şeklindeki sözle önemine vurgu yapılan Dede Korkut Kitabı, yakın zamana kadar iki yazması (Dresden, Vatikan) olduğu bilinen, ancak son altı yıl içinde Ankara [2017], Türkistan/Türkmen Sahra/Günbed [2019] ve Bursa [2022] yazmaları olmak üzere üç yazması daha ortaya çıkan bir kaynak eserdir (Özçelik 18).

Bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış Oğuz beylerinin yaşadığı olayları konu edinen hikâyeler külliyatı mahiyetindeki Dede Korkut Kitabı'nda (Ergin 23) konargöçer bir hayat tarzına sahip olduğu anlaşılan Oğuzların yaşantısı, töresi, inançları ve siyasi teşkilatı yanında kâfirlerle yapılan savaşlar, kişisel mücadeleler, iç çekişme ve doğüstü bir güçle yapılan mücadeleleri konu edinen olaylara dair bilgilere yer verilir (Daşdemir 69). Oğuz toplumuna dair birçok unsurla karşılaşılan hikâyelerde, dikkat çeken hususlardan biri de otorite ve otoriteyi temsil eden şahıslara toplum tarafından gösterilen saygıdır. Siyasi otorite veya devlet otoritesi olarak hikâyelerde öne çıkan Bayındır Han ve Salur Kazan ile kanaat önderi ve dinî otorite vasfını taşıyan Dede Korkut'un toplumsal konumlarının “Begil Oğlu Emren'in Boyu” örneğinde ele alınacağı bu çalışmada, Oğuz'un yiğitlerinden Begil'in söz konusu otoritelere karşı sergilediği tutum, saygı ve saygısızlık zıtlığında analiz edilecektir.

Otorite Kavramı ve Dede Korkut Kitabı'nda Otorite

Toplumdaki eşitsizliklerin temelini insanın doğuştan gelen fiziksel ve psikolojik farklılıkları oluşturmaktadır. İnsanlar arası ilişkilerde güçlü olanın zayıf olan üzerindeki tahakkümünü beraberinde getiren bu durum, eşitsizliğin doğurduğu zorunlu bir üstünlük olarak otorite kavramını ortaya çıkarır. En az iki kişinin oluşturduğu aileden başlamak suretiyle hayatın bütün alanlarında kendine yer bulan otoritenin geniş bir toplumsal tabana yayılması, söz konusu kavramın tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır (Kutluay 3).

Güncel Türkçe Sözlük'te “Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet; siyasi veya idari güç.” (<https://sozluk.gov.tr/>) şeklinde tanımlanan otorite, en geniş anlamıyla bir iktidar biçimidir. Meşru iktidar olduğu da düşünülen otoritenin başkalarının davranışlarını etkileme yeteneği olan iktidardan farkı, bunu yapabilme hakkıdır. Bu açıdan otorite, bir zorlamadan ziyade kendisine itaatin kabul edilmesini ister (Bal 247). Genellikle iktidar ve siyasal iktidar kavramlarıyla birlikte kullanılan otorite, ifade ettiği anlam açısından siyaset bilimciler arasında görüş birliğinin sağlanamadığı bir kavramdır. Otoritenin iktidardan farklı olduğunu savunanlara göre otorite, meşru iktidar olarak tanımlanır. Söz konusu kavramların aynı olduğunu savunanlar ise, siyasi iktidar ifadesinin meşru olmayı dışlaması sebebiyle böyle bir ayırım yapmanın gereksiz olduğunu ileri sürerler (Macit 2). Çoğunlukla iktidar ve devlet otoritesi olarak algılanmakla birlikte dinî, askerî, siyasi, toplumsal vb. alanlarda devlet adamları, kanun koyucular, din adamları, hâkimler, öğretmenler, veliler, anne-babalar gibi zümreler tarafından temsil edilen otorite (Özer 137); kutsal otorite, siyasal otorite, ebeveyn otoritesi, ahlaki otorite gibi farklı şekilleriyle her yönetim sisteminin varlığını sürdürmesi için bir zorunluluk hâlidir (Bal 248).

Otoritenin *yasal, geleneksel ve karizmatik* olmak üzere üç başlıkta sınıflandırıldığı Max Weber'in yaklaşımına göre; yasal otorite, emir verme hakkının yasalar doğrultusunda egemenlik konumuna getirilenlere ait olduğu bir yapı konumundayken geleneksel otorite, eskiden beri süregelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna inanılan bir anlayışı ifade eder. Karizmatik otorite ise bir bireyin kutsallığına, kahramanlığına, örnek özelliklerine bağlı olarak onun tarafından açıklanan veya emredilen hususların kutsallığına dayalıdır (Weber 40). Sonuç olarak otorite, ister dünyevi (maddi) isterse dinî (manevi) temeller üzerine inşa edilsin esasında eşitsizlik ilkesi üzerine tesis edilmiş bir yapıdır. Bu yönüyle ayrıcalıklı bir konumu ifade eden otorite, toplumsal hayatın düzenlenmesinde üstün olanın diğerleri üzerindeki nüfuzunu ifade eden bir kavram olarak toplum hayatında kendine yer edinmiştir.

Otorite kavramı üzerinde kısaca durulmasının ardından söz konusu kavramla ilgili Dede Korkut Kitabı'ndaki yansımaların Türklerin toplum yapısı ve düşünce dünyasındaki çağrışımlarla birlikte değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Ancak Türklerin toplum yapısında otoritenin mahiyeti, kaynağı, çeşitleri vb. hakkında yapılan çalışmaların oldukça fazla olmasından dolayı daha önce ifade edilen hususlarda tekrara düşmemek için konunun Dede Korkut Kitabı'yla ilişkili yönlerine kısaca değinilmekle yetinilecektir.

Dünyanın farklı coğrafyalarında kurduğu devletlerle dünya tarihinde kendinden söz ettiren Türkler, benimsedikleri hâkimiyet anlayışına göre tesis ettikleri otorite doğrultusunda hareket etmişlerdir. Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda “... Gökteki güneş ise yurdun bayrağı olsun / İlimizin çadırı, yu-karıdaki gök olsun...” (Ögel 118) mısralarıyla ifade şeklini bulan söz konusu

anlayış, dünyayı yönetmeyi amaçlayan bir cihan hâkimiyeti idealidir. İslamiyet sonrasında *i'lâ-yi kelimetullah* ile birleşen cihan hâkimiyeti ideali, Allah'ın dinini yeryüzüne hâkim kılma gayesine dönüşür. Hâkimiyetini dünya üzerine yayma düşüncesiyle hareket eden Türk milletinin bu bağlamdaki motivasyon kaynakları arasında millî ve dinî temeller üzerine tesis edilmiş otorite fikrinin önemli bir yeri vardır.

Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları niteliğinde olan Orhun Kitabeleri'nde Bilge Kağan; tahta oturmasını ve dört yandaki milletleri nizama sokmasını Tanrı iradesine bağlarken Türk milletinin yok olmaması ve millet olması için Türk Tanrısı tarafından babası İlderis Kağan ile annesi İlbilge Hatun'un gökten tutulup yükseltildiğini dile getirir (Turan 115). Söz konusu ifadeler, Türklerin millî ve dinî temellere dayanan hâkimiyet algısı açısından dikkate değer hususlardır. 7-9. yüzyıllarda Köktürkler, Proto-Bulgarlar ve Uygurlardan kalan kitabe ve vesikalarda kağanların unvanları, sadece hanlık hâkimiyetinin değil kendilerinin de tanrısal menşei (kut) taşıdıklarını ifade eder. Bu durum unvanlarda karşılaşılan “Tengride bulmuş”, “Tengride kut bulmuş” veya “Kutlug” gibi ifadelerde kendini gösterir (İnalçık 73-74).

İslam öncesi kut düşüncesinin -geleneksel toplumlarda görüldüğü üzere- dikey bir yapılanmanın ürünü olduğu Türklerde (Taş 68) devlet yönetiminin tanrısal bir temele dayandırıldığı görülür. Türk kağanlarının kabiliyet, güç ve desteklerini Tanrı'dan aldıklarına dair kabulün kavramsal ifadesi niteliğindeki kut inancı, kağanın meşruiyetini pekiştirirken güç ve yetkilerini sınırlandırır, görevlerini yerine getirirken halkına karşı sorumlu bir konuma taşır (Akcan 310-311). Kut inancının egemenlik anlayışı ile ilgili olması, kişinin devlet bir diğer deyişle mülkiyet üzerindeki hâkimiyetini kolaylaştırır. Bu durum kitlesel bir inanca konu olmak adına soyluluk esasına dayanır (Savaş 114-115).

Türklerin hâkimiyet anlayışı hâkimiyetin yasal, geleneksel ve karizmatik olmak üzere üç grupta sınıflandırıldığı yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde hangi grupta yer almalıdır? Konuya bu çerçeveden bakıldığı zaman söz konusu sınıflamanın karışımı niteliğinde bir yapı ortaya çıkmaktadır. Türklerin egemenlik anlayışı, tanrısal kaynaklar ve dinsel inanışlara dayanması ve tarih boyunca bir gelenek hâlinde devam ettirilmesi sebebiyle geleneksel; hanedanın kutsanıp üstün özellikler atfedilmesinden dolayı ailesel-karizmatik; kağanların yazılı veya sözlü kuralları içeren töre ve dinsel kurallara bağlı olması nedeniyle de yasal otorite özelliklerine sahiptir (G. Özdemir 121-122).

Türklerde otoritenin temsili ve kaynağı noktasında verilen bilgilerin ardından Dede Korkut Kitabı'nda otorite ve otoritenin temsilcilerine “Begil Oğlu Emren'in Boyu” çerçevesinde bakılacak olursa Bayındır Han, Salur Kazan ve Dede Korkut olmak üzere üç kişiyle karşılaşılmaktadır. Bunlardan Bayındır Han ve Salur Kazan'ın siyasi otorite veya devlet otoritesi konumunda

olduğu hikâyede, Dede Korkut dinî otorite ve toplumun kanaat önderi olarak öne çıkmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda "Hanlar Hanı Han Bayındır" şeklinde takdim edilen Bayındır Han, buyruğundaki İç ve Dış Oğuz beylerine hükmeden yapının başıdır (Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı* CXLVII). Topluma düzen veren kişi olarak evrensel bir sorumluluk üstlenen Bayındır Han, Oğuzların tartışmasız lideri ve birliğin sembolüdür. İç ve Dış Oğuz'daki iktidar ilişkileri onun üst otoritesi etrafında birlik, düzen ve süreklilik hâlinde tutulur. Boyların birliğini devam ettirecek tedbirler almasından tutun da ganimet ve haraçları paylaşırması, savaş açma yetkisine sahip olması, gerektiği zaman asker göndermesi, başarı gösterenleri ödüllendirerek onlara mevki vermesi Bayındır Han'ın otorite olma sorumluluğunun gerekleridir (Yıldız, "Siyaset Felsefesi Açısından..." 67). Beyler arasında bir denge unsuru olarak himaye edici gücünden beyler tarafından şüphe duyulmayan (Dursun ve Torun 258) Bayındır Han; idari yapıyı ve devlet gücünü temsil eden otoritenin siyasi, askerî birliğin ve sosyal organizasyonun odak noktası, töre ve kanunların uygulayıcısıdır. Merkezî otoritenin mekânı olan çadırı Oğuz beylerinin sosyal konumlarına ve savaştaki kahramanlıklarına göre belli bir sıraya göre oturabildikleri meclis niteliğindedir (Eliuz 79).

Bayındır Han'ın üst otorite olarak karşımıza çıktığı Dede Korkut Kitabı'nda "Bayındır Han'ın veziri", "Kalın Oğuzun paşası", "Beylerbeyi" gibi unvanlarla nitelenen ve iktidarın görünen yüzünü temsil eden Salur Kazan (Pehlivan 369; Yıldız, "Siyaset Felsefesi Açısından..." 67) Oğuz'un büyük savaşçısı, kâfirlerin korkulu düşmanı ve hikâyelerin başkahramanıdır (Ergin 23-24). İç Oğuz beylerinden olmasına rağmen bütün Oğuz beylerinin tabi olduğu Salur Kazan'ın adı sadece iki hikâyede geçmezken 2, 4, 9, 12. hikâyelerde Salur Kazan asıl kahramandır (Duymaz 49).

Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinde Oğuz'un bilicisi, ne derse olan, gaipten türlü haberler veren (Ergin 75) bir zat olarak tanıtılan Dede Korkut; Oğuz beylerinin müşkül anlarında onlara öğüt verir, çocuklara isim koyar ve taraflar arasında elçilik yapar (Daşdemir 86). Dede Korkut güvenilir, yapıcı ve saygıdeğer kişiliğiyle Oğuzların değerler, anlamlar ve kurallar bütününden oluşan dünya görüşünün öğretilmesi ve uygulanmasında etkili bir figürdür (Günay 6). Hz. Muhammed zamanına yakın bir zamandan geldiğine atıf yapılarak dinin orijinal kaynağıyla ilişkisi dile getirilen Dede Korkut'un Hak Teâlâ'nın ilhamıyla gaipten haber söylemesine gönderme yapılarak manevi açıdan yüksek bir konumda olduğu vurgulanır (Yıldız, *Türk Siyasi Bilgeliğinin...* 152-153). Hanların akıl danıştığı bir kimse olan Dede Korkut; içinden çıkılmaz gibi görünen güçlükleri çözen, bozkır hayatının gelenek ve törelerini çok iyi bilen bir Oğuz büyüğüdür (Gökyay, "Dede Korkut" 78). O, ulu kişi kültürünün temsilcisi (Eliuz 78) bir aksakal olarak manevi kudreti Bayındır

Han'ın maddi kuvvetiyle eşgüdümlü, hatta onun üstünde olan ve devletin manevi varlığını temsil eden bir kimse konumundadır (Yıldız, “Siyaset Felsefesi Açısından...” 69-70).

Sonuç olarak Dede Korkut Kitabı'ndaki Oğuz otoritesi, üçe ayrılan otorite anlayışında geleneksel otorite adı verilen tipe uygunluk göstermektedir (Pehlivan 368-369). Başta Hanlar Hanı Bayındır Han olmak üzere, Salur Kazan ile İç ve Dış Oğuz beylerinin şahıslarında temsil edilen iktidarın yapısal bütünlüğünü muktedir özne konumundaki Bayındır Han sağlar. Bayındır Han'ın otoritesi, Dede Korkut'un temsil ettiği Türk İslam değerleri sayesinde meşru hâle gelir. İslam öncesi Türk siyasal düşüncesinde maddi ve manevi otoriteyi birlikte temsil eden hükümdar, İslam sonrası dönemde manevi otoritenin ondan kopmaya başlamasıyla iktidarının meşruiyetini kendinden ayrı bir kaynağa dayandırma gereksinimi duymaya başlar. İşte bu noktada kutsalla doğrudan ilişkili olan Dede Korkut, temsil ettiği töre ve dine referansla iktidar-toplum arasındaki denge unsuru görevini üstlenmektedir. Bu yönüyle Dede Korkut, Oğuz Kağan Destanı'ndaki Uluğ Türk/Irkıl Ata gibi hükümdara nasihatlerde bulunan bilgili, tecrübeli, hikmet sahibi bir ulu niteliğindedir (Yıldız, *Türk Siyasi Bilgeliğinin...* 154-155; Demirel, 32-33).

Otoriteye Saygı-Saygısızlık İkileminde Kalmış Bir Yiğit: Begil

İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerini topladığı bir gün Gürcistan'ın haracı olarak gelen eşyalara canı sıkılan ve bunları kime vereceğini düşünmeye başlayan Bayındır Han, Dede Korkut'un da tavsiyesine uyararak at, kılıç ve çomaktan oluşan haracı bir yiğide vermek ister. Söz konusu eşyaları kabul ederek Oğuz iline karakolluk yapma görevini de üstlenecek bu kişiyi belirlemek isteyen Bayındır Han'ın teklifine kimsenin razı olmadığı mecliste, Begil adındaki bir yiğit bu görevi kabul eder. Evini ve yakınlarını beraberine alarak Oğuz yurdundan göç eden Begil, Gence'de karakolluk görevine başlar ve Oğuz yurdunu kâfirden gelecek tehlikelere karşı korur. Yılda bir defa Bayındır Han'ın divanına katılan Begil, yine katıldığı bir divanda Bayındır Han tarafından üç gün ağırlanır ve kendisine çeşitli hediyeler verilir. Divan toplantısı sırasında düzenlenecek av merasiminin hazırlık sürecinde Begil'in atını, kılıcını ve yiğitliğini öven beylerin aksine Salur Kazan; esas hünerin atta olduğunu, Begil'in o kadar da hünerli olmadığını söyler. Salur Kazan'ın sözlerine alınan Begil, Bayındır Han'ın kendisine verdiği hediyeleri bırakarak divanı terk eder. Kırgın ve küskün bir şekilde evine gelen Begil, hatununa Oğuz'a asi olduğunu ifade ederek Gürcistan'a gitmek istediğini söyler. Gönülünün ferahlaması için hatunun tavsiyesi üzerine ava çıkan Begil'in başına bir kaza gelir ve ayağı kırılır. Oğlu Emren tarafından eve getirilen Begil, bu durumu herkesten gizler. Begil'in hatunu tarafından cariyeye söylenen bu sır, kâfir Tekür'e kadar ulaşır. Durumdan istifade etmek isteyen Tekür, ordusuyla Begil'in üzerine yürür. Düşmanın üzerine gelmekte olduğunu oğlu Emren'e anlatan Begil, yardım istemek için onu Bayındır Han'a göndermeyi düşünse de oğlu bunu kabul etmez

ve dūřmanın karşısına çıkacağını söyler. Dūřmanın karşısına çıkan Emren, Allah Teâlâ'nin yardımıyla onları yenilgiye uğratır. Ođluna çeşitli ihsanlarda bulunan Begil, onu Bayındır Han'ın divanına götürür. Emren'e Kazan ođlu Uruz'un yanında yer gösteren Bayındır Han, çeşitli hediyelerle onu onurlandırır (Ergin 216-225).

Bayındır Han'ın divanına katılan kişiler arasında yer alan Begil, hikâye-den anlaşıldığı kadarıyla divana katılan yiğitlerden biridir. Gürcistan'dan gelen haratan memnun olmayan Bayındır Han'ın niye sıkıntılı olduğunu soran Dede Korkut'a, "Niye sıkıntılı olmayayım, her yıl altın akçe gelirdi, yiğide beye verirdik hatırları hoş olurdu." demesi zerine Dede Korkut'un "Hanım, bunun öcünü bir yiğide verelim." (Ergin 216) şeklindeki ifadesi, Oğuz beyleri dışında kalan kişilerin de divana katıldığının göstergesidir. Hikye boyunca saygı-saygısızlık ikileminde gelgitler yaşayacak olan Begil için sürecin başlangıcı böyle bir divan toplantısıdır.

Begil, otoriteye bağlılığının sınıandığı saygı ile saygısızlık arasındaki ilk ikileminde saygıyı seçerek kimsenin almaya razı olmadığı at, kılıç ve omağı kabul etmek suretiyle karakolluk vazifesini üstlenir. Bayındır Han'ın teklifini kabul eden Begil'in kalkıp yeri öpmesi, otoritenin takdirine saygı gösterme şeklidir. Bu saygı göstermenin sonrasında Dede Korkut tarafından himmet kılıcının beline bağlanması ve omağın omuzuna konulması ise Begil'in itibar kazanmasının ilk göstergesidir. Begil sergilediği tutumla yalnızca Bayındır Han'ın otoritesine değil, gerektiğinde Han'a bile yol gösteren Dede Korkut'un manevi (dinî) otoritesine de saygı gösterir.

Bayındır Han'ın otoritesine itaat eden Begil'in görevi kabul ederken yer öpmesi eylemsel davranıştır (C. zdemir 24). Eylemsel bir saygı gösterme şekli olan yer pme, Türk devlet geleneğinde karşılaşılan uygulamalardanır. Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanma törenlerde avuşların, elçi kabullerinde padişahın huzuruna çıkarılan elçilerin, bayram alaylarında camiye gelen padişahı karşılayan sadrazamın, mevlit töreni için camiye gelen padişahı uğurlayan sadrazam, şeyhülislam gibi devlet erknının yer öpmesi söz konusu uygulamanın birkaç örneğidir (Baykal 31-32, 41-42, 56, 65).

Geleneklerde yeri olan başka bir uygulama da kılıç kuşandırmadır. Haraç olarak gelen eşyalar arasındaki kılıcın Dede Korkut tarafından Begil'in beline bağlanması sembolik bir anlam taşır. Kralların ta giyme merasimine benzer bir uygulama olan kılıç kuşanma, İslamiyet'in ilk devirlerinden itibaren özellikle gazaya niyet edilirken icra edilen bir gelenektir (Baykal 30-31). İslam anlayışında cihat sembolü olan kılıcın değerini ve kutluluğunu ifade eden kılıç kuşanma merasiminde, Kanuni'ye kadar padişahlar Osman Gazi'nin kılıcını kuşanırken Kanuni Sultan Süleyman 1520'de babası Yavuz Sultan Selim tarafından İstanbul'a getirilen Hz. Peygamber'in kılıcını kuşanmış ve gelenek bu şekilde devam etmiştir (Tanrıbuyurdu 147-148). Oğuz ilinin sınırlarını koruyacak komutanın (Begil) beylerin hazır bulunduğu toplantıda kimin razı olup

olmadığına bakılarak belirlenmesi, önemli bir kararın yalnız alınmaması toplumun demokratik bir hüviyet taşıdığını göstermesi bakımından önemlidir (Abdulla 150).

Görüldüğü üzere ilk sınanmasında devleti temsil eden Bayındır Han'ın resmî otoritesi yanında velayet gücüne sahip Dede Korkut'un manevi otoritesine de saygı göstermek suretiyle itibar kazanmaya başlayan Begil'in kariyeri bir yükseliş eğilimine girer. Görevi kabul ile başlayan itibarını artırma süreci, karakol görevi üstlendiği Gürcistan sınırından Oğuz yurduna gelmeye kalkan kâfirin başını armağan olarak göndermesi ve yılda bir kez Bayındır Han'ın divanına katılmasıyla devam eder. Bayındır Han tarafından divana çağırılan Begil, üç gün ağırlanır; ağırlanması için av merasimi tertip edilir; at, kaftan ve harçlıkla mükâfatlandırılır; Oğuz beyleri tarafından atı, kılıç kullanması ve ok atması övülür. Bu yaşananlar Begil'in itibar artırdığının göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Oğuz toplumunda ekonomik değerlerinin yanında başka birçok değeri ifade eden av merasimleri, toy düzenlemenin gerekçelerinden biridir. Tabiat-medeniyet mücadelesinin önemli bir sahnesi durumundaki avlar, medenileşme sürecindeki insanın temsilci kahramanlar önderliğinde tabiatla savaşı niteliğindedir (Çelepi 27). Begil'in otoriteye bağlılığının saygı ile saygısızlık ikileminde sınanıldığı ikinci olay, av hazırlığı esnasında Salur Kazan tarafından övülmemesidir. Oğuz beyleri tarafından atı, kılıç kullanması ve ok atması övülmesine rağmen Salur Kazan tarafından esas hünerin attan kaynaklandığı söylenerek aslında Begil'in o kadar da hünerli olmadığını ifade edilmesi, Begil'in kırılmasına neden olur. Salur Kazan'ın sözleriyle gururu incinen Begil, Bayındır Han'ın hediyelerini bırakarak divanı terk eder. Begil'in hediyeleri Han'ın önüne dökerek küsüp divanı terk etmesi otoriteye saygısızlık mahiyetinde bir davranıştır. Oğuz'a asi olmayı düşünen Begil'in bu isteğinden vazgeçmesi ve gönlünün ferahlaması için hatununun tavsiyesiyle çıktığı avda attan düşerek kaza geçirmesi, otoriteye saygısızlık sonrasında bireyin itibar kaybetmeye başlamasının ikinci adımı mahiyetindedir. Bu adımı, kazada ayağının kırıldığının öğrenilmesi üzerine yurdunun düşman saldırısına maruz kalma tehlikesinin ortaya çıkması takip eder.

Otoriteye saygı ile saygısızlık ikileminde kalarak Oğuz'a asi olmayı düşünen Begil'i "Yigidüm big yigüdüm, padişahlar Tanrının kölgesidür, padişahına asi olanun işi rast gelmez..." (Ergin 218) demek suretiyle sakinleştirmeye çalışan hatununun sözleri, Oğuz toplumunda otoritenin kaynağına dair açık bir gönderme yapması bakımından oldukça önemlidir.

İktidarın kaynağını İslam öncesi Türk düşüncesinde olduğu gibi göğe yapılan referansa yani yönetme yetkisini Tanrı'dan almasına (Yıldız, "Siyaset Felsefesi Açısından..." 68) dayandıran bu ifadeler, İslam öncesi döneme ait bir anlayışın destandan halk hikâyesine geçiş dönemi örneği gösteren Dede Korkut Kitabı'ndaki yansıması niteliğindedir. Ayrıca bu durum, İslamiyet'in yöneticilere itaat konusundaki yaklaşımıyla da uygunluk gösterir. Kur'an-ı

Kerim Nisa Suresi 59. ayette itaat edilecek kişiler arasında idarecilerin (emir sahipleri) de yer alması; toplumun güvenliğini sağlayarak herkesin insanca yaşama ve devletin imkânlarından eşit bir şekilde faydalandırmaları şartıyla yöneticilere itaat edilmesinin dinî bir vecibe olarak görülmeye (Turşak 342-345) dikkate değer bir husustur.

Begil'in otoriteye tavıryla ilgili olarak üzerinde durulması gereken başka bir husus da Salur Kazan tarafından övülmemesine içerleyen Begil'in "Alplar içinde bizi kuskunumuzdan balçığa baturdun..." (Ergin 217) diyerek Kazan'a tepki göstermesidir. Bu tepki, sadece Salur Kazan'a değil aynı zamanda Bayındır Han'ın veziri ve beylerbeyine karşı gösterildiğinden otoriteye saygısızlık olarak görülebilir. Hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla önce Salur Kazan'a sonra Bayındır Han'a saygısızlık yapan Begil'in yanında divandan kimsenin bulunmaması söz konusu tavırla ilişkilidir.

Otoriteye gösterdiği saygıyla kanaatkâr, saygılı ve çalışkan bir karakter niteliği taşıyan Begil'in övgünün kendisinden esirgenmesine tahammül edememesi, Han'a isyan etmeyi düşünecek kadar büyük bir tepki vermesine neden olur. Bu durum övgü ve yerginin toplumdaki meşrulaştırıcı etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Öyle ki hikâye kahramanları "Başıma kakınc, yüzüme tokunç olmasın." diyerek yerilmemek uğruna mücadeleye atılmaktan çekinmezler (Özturan 80-81). Öte yandan Begil'in küsme eylemi sonrasında düşman saldırısı ile töreye asi olma düşüncesine ağır bir darbe vurulur ve bu tür yapıcı olmayan isyanlara verilecek ceza anlamını bulmuş olur (Eliuz 74).

Daha önce iki kez saygıyla saygısızlık ikileminde kalan Begil, yurdu düşman tehdidine maruz kaldığı zaman oğlunu Bayındır Han ve Salur Kazan'a göndermek isteyerek otoritenin hâkimiyetini tekrar kabul eder. Begil'in otoriteye saygısını gösteren "Ađ alınlu Bayındır Hanun divanına dünin vargıl/Ağız dilden Bayındır'a selam virgil/Bigler bigi olan Kazanun elini öpgil." (Ergin, 220) şeklindeki ifadeler bu durumun göstergesidir. Ancak babasının tavsiyesine karşı çıkan Emren'in "Ađ alınlu Bayındırın divanına varmagum yok/Kazan kimdür? Men anun elin öpmegüm yok." şeklindeki sözleri kızgınlık hâlinde bile olsa, Han'ın yüceliğinin (ađ alınlu Bayındır) kabul edildiğinin göstergesi iken aynı saygınlık Kazan'a verilmemiş, "Kazan kimdür?" sorusuyla Kazan'ın diğer beylerden çok da farklı olmadığına gönderme yapılmıştır. Bu durum Bayındır Han'ın otoritesinin toplumun dışında ve üstünde bir şeyi temsil ettiğinin de bir ifadesidir (Pehlivan 370).

Bayındır Han ve Salur Kazan'dan yardım isteme teklifi oğlu tarafından reddedilen Begil'in düşmanın mağlup edilmesinden sonra Han'ın divanına varması, Han'a pençik çıkarması ve el öpmesi, hatasının farkına vararak otoriteye saygı gösterdiğinin bir işaretidir. Bayındır Han'ın Begil oğlu Emren'e

cübbe, çuha, cırgap giydirmesi ve Kazan oğlu Uruz'un sağ tarafında yer göstermesi otoriteye gösterilen saygı sonrası tekrar kazanılmaya başlanılan itibarın göstergeleridir.

Sonuç

Birey-otorite ilişkisinin “Begil Oğlu Emren'in Boyu”ndan hareketle ele alındığı bu çalışma neticesinde aşağıdaki tespitlere ulaşılmıştır.

Söz konusu hikâyede, Bayındır Han'ın divanına katılan yiğitlerden Begil'in otoriteye bağlılığının iki kez sınamaya tabi tutulduğu görülür. Siyasi otoriteyi Bayındır Han ve Salur Kazan'ın dinî otoriteyi ise Dede Korkut'un temsil ettiği bu sınamalar, Begil'in saygı-saygısızlık ikileminde gidip geldiği olaylara sahne olur. Sınamanın ilk aşamasında kendisine verilen karakol görevini kabul ederek siyasi ve dinî otoritenin takdirine saygı gösteren Begil, toplumsal statü kazanımı/artırımı sürecine girer. Bu aşamada Begil'in yer öpmesi ve Dede Korkut elinden kılıç kuşanması otorite-birey ilişkisinin hem birey hem de otorite açısından olumlu göstergeleridir. Begil, siyasi (Bayındır Han) ve dinî (Dede Korkut) otoriteye saygı göstermek suretiyle itibar kazanımına girdiği süreçte, yurdunu düşman saldırısından koruyan bir sınır muhafızı hâline gelir. Sınamanın ikinci aşamasında ise birey, toplumsal statü kaybı yaşar. Bayındır Han tarafından ağırlanıp onuruna av tertip edilen Begil, Salur Kazan'ın tavrına darılıp siyasi otoriteye (Bayındır Han ve Salur Kazan) saygısızlık ederek itibar kaybına girdiği süreçte; yalnız kalır, otoriteye asi olma eğilimine girer ve çıktığı avda geçirdiği kaza sonucu acze düşerek düşman saldırısına maruz kalır.

Otoriteye bağlılığı iki kez sınanan ve bu sınamalardan ilkinde olumlu ikincisinde olumsuz tavır sergileyen Begil, oğlu Emren'in başarısının ardından divana giderek Bayındır Han'ın elini öper. El öpme şeklinde gösterilen bu saygı gösterme durumu, kızgınlıkla yapılan hatanın telafisi mahiyetindedir ve saygı-saygısızlık ikileminde sınanan Begil'in saygıdan yana taraf olduğunun ifadesidir. Otoriteye karşı saygı-saygısızlık ikilemi yaşayan Begil'in durumu; otoriteye saygının bireye itibar kazandırdığı/bireyin itibarını artırdığı, otoriteye saygısızlığın ise bireye itibar kaybettirdiği sonucunu ortaya çıkarır. Bu sonuca ulaşılmasında Türk kültürü ve İslam dininden beslenen Türk devlet geleneğinde yöneticilerin Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olduğuna dair anlayışın önemli bir yeri vardır.

KAYNAKLAR

Abdulla, Kamal. *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Aktaran Ali Duymaz, Ötügen Neşriyat, 2015.

Akcan, Ayten. “Eski Türklerde Devlet Yönetiminde Hâkimiyetin İlahi Temelleri.” *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 10, 2020, ss. 303-321.

- Bal, Hüseyin. "Siyaset Teorisinde Otorite Kavramı." *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, no. 9/2, 2014, ss. 247-255.
- Baykal, Ebru. *Osmanlılarda Törenler*. 2008. Trakya Ü, Yüksek lisans tezi.
- Çelepi, Mehmet Surur. *Türk Kültür Evreninde Toy-Denizli Örneği*. Kömen Yayınları, 2017.
- Çelik, Ejder. "Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat Sosyoloji İlişkisi Üzerine." *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, no. 738, 2013, ss. 59-64.
- Daşdemir, Muharrem. "Dedem Korkut Kitabı (Genel Değerlendirme)." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, c. 58, no. 2, 2010, ss. 67-90.
- Demirel, İdris. "Dede Korkut Kitabı'na Batı Siyaset Felsefesi ve Türk İslâm Siyaset Düşüncesi Açısından Bakışlar." *Kitab-ı Dede Korkut Güncel Okumalar-I*. Editör Yüksel Özden, İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020, ss. 19-53.
- Dursun, Aysun, ve Damla Torun. "Begil Oğlu Emren Anlatısında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu." *Söylem Filoloji Dergisi*, c. 2, no. 2, 2017, ss. 250-266.
- Duymaz, Ali. "Kıpçak Sahası Türk Destanlarında Bir Oğuz Alprı: Salur Kazan." *Millî Folklor*, c. 4, no. 31-32, 1996, ss. 49-59.
- Ekici, Metin. *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası-Soylamalar ve 13. Boy-Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. Ötüken Neşriyat, 2019.
- Eliuz, Ülkü. "Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi." *bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 18, 2001, ss. 63-86.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı-I*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi Yayınları, 2005.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Dede Korkut." *İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 77-80.
- Gökyay, Orhan Şaik. *Dedem Korkudun Kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Günay, Umay. "Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili." *Millî Folklor*, no. 37, 1998, ss. 3-12.
- Güncel Türkçe Sözlük* (<https://sozluk.gov.tr/>)
- İnalcık, Halil. "Osmanlılar'da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telâkisiyle İlgisi." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 14, no. 1, 1959, s. 69-94.
- Kutluay, Ferhat. "Siyasal Otorite Kavramının Tarihsel Seyri." *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 7, no. 2, 2019, ss. 1-29.
- Macit, Nadim. "Bilginin İmkânı Bağlamında Dinî Otorite." *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 2, no. 4, 2003, ss. 1-16.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi-I (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

- Özçelik, Sadettin. “2022 Yılıının Bahar Müjdesi: Dede Korkut’un Bursa Yazması.” *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, no. 844, 2022, ss. 16-29.
- Özdemir, Cafer. “Dede Korkut Kitabında Saygı.” *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, no. 16, ss. 7-29.
- Özdemir, Gürbüz. “Türklerde Egemenlik Anlayışı ve Yöneten Yönetilen İlişkisi Osmanlı Dönemi’ne Kadar.” *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 25, no. 2, 2006, ss. 103-124.
- Özer, Hafize. “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Yetkililik Kavramı ve Otoritenin Yansımaları.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 7, no. 34, 2014, ss. 135-146.
- Özturan, Hümeysra. “Dede Korkut Hikâyelerinin Ahlâk Felsefesi Problemleri Bağlamında Analizi.” *Kitab-ı Dede Korkut Güncel Okumalar-I*. Editör Yüksel Özden, İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020, ss. 55-83.
- Pehlivan, Gürol. *Dede Korkut Kitabı’nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım*. Ötüken Neşriyat, 2015.
- Savaş, Hasan. *Tabu ve Mülkiyet İlişkisi Bağlamında Anadolu Sahası Türk Masalları*. Tablet Yayınları, 2021.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. “Klâsik Türk Şiirinde Kılıç Duası.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, no. 9, 2012, ss. 139-166.
- Taş, İsmail. *Türk Felsefesi*. Palet Yayınları, 2022.
- Turan, Osman. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. Ötüken Neşriyat, 2003.
- Turşak, Musa. “Kur’an’da İtaat Kavramı ve Ülü’l-Emre İtaatın Mahiyeti.” *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, c. 8, no. 1, 2022, ss. 325-347.
- Weber, Max. *Bürokrasi ve Otorite*. Çeviren H. Bahadır Akın. Adres Yayınları, 2005.
- Yıldız, Mustafa. “Siyaset Felsefesi Açısından Dede Korkut Hikâyeleri.” *bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 86, 2018, ss. 65-88.
- Yıldız, Mustafa. *Türk Siyasi Bilgeliğinin Kadim Kapıları-Siyaset Felsefesi Açısından Erken Dönem Türk-İslâm Düşüncesi*. Ötüken Neşriyat, 2017.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.